

Μια ιστορία που δύσκολα ακούει κανείς

Στις 2 Μαρτίου του 1955 μια Αφροαμερικανή επιβιβάστηκε σε ένα λεωφορείο στο Μοντγκόμερι της Αλαμπάμα και αρνήθηκε να παραχωρήσει τη θέση της σε έναν λευκό επιβάτη. Αν βάζαμε μια μικρούλα Αμερικανή να αναπαραστήσει τη σκηνή για μια σχολική παράσταση, θα το έκανε σίγουρα καλά και με συναίσθημα· όπως και αν της ζητούσαμε να αναπαραστήσει το πρώτο γεύμα των Ευχαριστιών (γνωρίζοντας και τη σημασία του), να πετάξει φακελάκια τσαγιού από ένα χαρτονένιο καράβι* (γνωρίζοντας και τη σημασία του), να φορέσει ένα ψηλό καπέλο από χαρτί χειροτεχνίας και να απαγγείλει την Ομιλία στο Γκέτισμπεργκ** (γνωρίζοντας και τη σημασία της).

Μπορεί να νομίζετε ότι ξέρετε το όνομα εκείνης της πρώτης γυναίκας που αρνήθηκε να πάει στο πίσω μέρος του λεωφορείου· το πιο πιθανό όμως είναι να κάνετε λάθος (όπως κι εγώ μέχρι πρόσφατα). Κι αυτό το λάθος προέκυψε σκόπιμα. Σε κάποιο βαθμό, ο θρίαμβος του κινήματος για τα πολιτικά δικαιώματα υπαγόρευε να παραμείνει η Κλοντέτ Κόλβιν (Claudette Colvin) στην αφάνεια.***

* Αναφορά στο Κίνημα του Τσαγιού. (Όλες οι υποσημειώσεις είναι των μεταφραστών.)

** Ομιλία του προέδρου των ΗΠΑ Αβραάμ Λίνκολν (Abraham Lincoln) που εκφωνήθηκε κατά τη διάρκεια του Αμερικανικού Εμφύλιου Πολέμου, στις 19 Νοεμβρίου του 1863, στα εγκαίνια του Εθνικού Στρατιωτικού Νεκροταφείου στο Γκέτισμπεργκ της Πενσιλβάνιας.

*** Η Ρόζα Παρκς αναγνωρίζεται ως η πρώτη μαύρη γυναίκα που αντιστάθη-

Η σημαντικότερη απειλή για τον άνθρωπο – συμπίπτουσες καταστάσεις που χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης, όπως οι όλο και πιο ισχυρές βροχοπτώσεις και η άνοδος της στάθμης των θαλάσσιων υδάτων, οι πιο έντονες ξηρασίες και η μείωση των αποθεμάτων πόσιμου νερού, οι συνεχώς επεκτεινόμενες νεκρές ωκεάνιες ζώνες, οι εκτεταμένες εστίες βλαβερών εντόμων και η καθημερινή εξάλειψη ειδών του ζωικού βασιλείου και δασικών εκτάσεων – για τους περισσότερους ανθρώπους είναι μια ιστορία χωρίς ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Στην περίπτωση που η πλανητική κρίση μάς απασχολεί έστω και λίγο, μοιάζει με έναν πόλεμο που μαίνεται *πέρα μακριά*. Έχουμε μεν επίγνωση των κινδύνων και του επείγοντος της κατάστασης, όμως, ακόμη κι αν γνωρίζουμε ότι ο πόλεμος αφορά την επιβίωσή μας, δεν αισθανόμαστε ότι εμπλεκόμαστε σ' αυτόν. Αυτή η απόσταση μεταξύ επίγνωσης και συναίσθησης δυσκολεύει πολύ την απόφαση για δράση – ακόμη και ανθρώπων που νοιάζονται και είναι ενεργοί πολίτες, ανθρώπων που *επιζητούν* τη δράση.

Όταν τα βομβαρδιστικά πετούν από πάνω σου, όπως συνέβαινε στο Λονδίνο, εξυπακούεται πως θα σβήσεις τα φώτα σου. Όταν τα βομβαρδιστικά πετούν στ' ανοιχτά, δεν εξυπακούεται, ακόμη κι αν ο κίνδυνος είναι εντέλει το ίδιο σοβαρός. Και όταν τα βομβαρδιστικά πετούν πέρα απ' τον ωκεανό, δυσκολεύεται να πιστέψεις πως πέφτουν βόμβες, παρότι γνωρίζεις ότι πέφτουν. Εάν για να δράσουμε περιμένουμε να συναισθανθούμε την κρίση, την οποία, παραδόξως, αποκαλούμε «περιβαλλοντική» – λες και η καταστροφή του πλανήτη μας είναι απλώς ένα γενικό πλαίσιο που μας περιβάλλει –, θα έχουμε να λύσουμε ένα πρόβλημα που δεν επιδέχεται πλέον λύση.

κε στην απαίτηση των λευκών να τους παραχωρούνται οι θέσεις στα λεωφορεία. Ο συγγραφέας εξηγεί τους λόγους παρακάτω.

Ο νους μας δεν μπορεί να συλλάβει την πλανητική κρίση λόγω της απόστασης – βρισκόμαστε *πέρα μακριά*. Είναι εξουθενωτικό να σκεφτόμαστε την πολυπλοκότητα και την κλιμάκωση των κινδύνων που αντιμετωπίζουμε. Γνωρίζουμε ότι η κλιματική αλλαγή έχει κάποια σχέση με τη μόλυνση, με το διοξείδιο του άνθρακα, με την αύξηση της θερμοκρασίας στους ωκεανούς, με τα τροπικά δάση, με τους πάγους... Οι περισσότεροι όμως από εμάς δυσκολεύονται να εξηγήσουν πώς η ατομική ή η συλλογική μας συμπεριφορά ευθύνεται για την αύξηση της ταχύτητας των τυφώνων κατά σαράντα οκτώ περίπου χιλιόμετρα την ώρα ή για τον πολικό στρόβιλο που φέρνει στο Σικάγο περισσότερο κρύο απ' την Ανταρκτική. Δυσκολευόμαστε επίσης να αναγνωρίσουμε πόσο έχει ήδη αλλάξει ο κόσμος: δεν εναντιωνόμαστε πλέον σε προτάσεις όπως η κατασκευή ενός υδατοφράγματος δεκαεφτά χιλιομέτρων γύρω από το Μανχάταν, αποδεχόμαστε την αύξηση των ασφαλιστρών μας και θεωρούμε πια τα ακραία καιρικά φαινόμενα – ανεξέλεγκτες πυρκαγιές που εξαπλώνονται από δάση σε πόλεις, πλημμύρες μεγαλύτερης συχνότητας και δριμύτητας, ρεκόρ θανάτων από καύσωνες με θερμοκρασίες ρεκόρ – κάτι φυσικό.

Η πλανητική κρίση είναι μια ιστορία που δύσκολα τη διηγείται κανείς· και, το κυριότερο, είναι μια ιστορία που *δύσκολα την ακούει κανείς*. Όχι απλώς δεν μας συγκινεί· ούτε καν μας προκαλεί το ενδιαφέρον. Η κύρια φιλοδοξία του ακτιβισμού, όπως και της τέχνης, είναι να γοητεύει και να μεταμορφώνει, και δεν είναι τυχαίο που δεν καταφέρνουν πια να μας κινητοποιήσουν στο θέμα της κλιματικής αλλαγής. Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι το μέλλον του πλανήτη μας καταλαμβάνει ακόμη λιγότερο χώρο στη λογοτεχνία απ' ό,τι στις υπόλοιπες τέχνες, παρότι οι περισσότεροι συγγραφείς θεωρούν τους εαυτούς τους ιδιαίτερα ευαίσθητους σε θέματα των οποίων η αλήθεια δεν φωτίζεται επαρκώς. Ίσως αυτό να οφείλεται στο ότι οι συγγραφείς είναι επίσης ευαίσθητοι σε θέματα που πουλάνε. Τα αφηγηματικά είδη που έχουν συνηθίσει οι άνθρωποι – λαογραφικά παραμύθια, θρησκευτικά κείμενα, μύθοι,

κάποιες ιστορικές διηγήσεις – έχουν σφιχτή πλοκή, συναρπαστική δράση μεταξύ ξεκάθαρα καλών και κακών χαρακτήρων, και ηθικό δίδαγμα. Έτσι, όσοι αποφασίζουν να ασχοληθούν καλλιτεχνικά με το θέμα της κλιματικής αλλαγής το κάνουν με δραματικό τρόπο, παρουσιάζοντάς το σαν μέρος της αποκάλυψης που θα συμβεί κάποια στιγμή στο μέλλον (παρά σαν μια σταδιακά εξελισσόμενη κατάσταση) και σκιαγραφώντας τη βιομηχανία ορυκτών καυσίμων σαν την προσωποποίηση της καταστροφής (παρά σαν μία από τις πολλές αιτίες που θα πρέπει να αντιμετωπίσουμε). Η πλανητική κρίση – αφηρημένη και ετερόκλητη ως θεματική, με αργή δράση και έλλειψη θρυλικών χαρακτήρων και συμβάντων – δεν είναι μια ιστορία που μπορείς να τη διηγηθείς με συναρπαστικό τρόπο και να είσαι ταντόχρονα ακριβής.

Η Κλοντέτ Κόλβιν ήταν η πρώτη γυναίκα που συνελήφθη επειδή αρνήθηκε να σηκωθεί από τη θέση της στο λεωφορείο του Μοντγκόμερι. Η Ρόζα Παρκς, που έχουμε ακουστά οι περισσότεροι, εμφανίστηκε εννέα μήνες μετά. Και όταν ήρθε η στιγμή να αντισταθεί στον φυλετικό διαχωρισμό, δεν ήταν, όπως λέγεται, με την ιδιότητα της ταλαιπωρημένης ράφτρας που επέστρεφε σπίτι ύστερα από μια σκληρή μέρα δουλειάς. Ήταν ακτιβίστρια υπέρ των πολιτικών δικαιωμάτων (γραμματέας του τοπικού παραρτήματος της Εθνικής Ένωσης για την Πρόοδο των Έγχρωμων Ατόμων) η οποία είχε παρακολουθήσει σεμινάρια για την κοινωνική δικαιοσύνη, είχε επαφές με σημαντικούς δικηγόρους και είχε συμμετάσχει στον στρατηγικό σχεδιασμό του κινήματος. Η Παρκς ήταν σαράντα δύο ετών, παντρεμένη και καταγόταν από αξιοσέβαστη οικογένεια. Η Κόλβιν ήταν δεκαπέντε, έγκυος από έναν μεγαλύτερο παντρεμένο άντρα και καταγόταν από φτώχη οικογένεια. Οι επικεφαλής της Ένωσης – συμπεριλαμβανομένης της Πάρκερ – θεώρησαν ότι το βιογραφικό της Κόλβιν ήταν πολύ αδύναμο και ο χαρακτήρας της πολύ εκρηκτικός για να αναδειχθεί

σε ηρωίδα του αναπτυσσόμενου κινήματος. Δεν θα γινόταν μια αρκετά ενδιαφέρουσα ιστορία.

Θα είχε άραγε εξαπλωθεί ο χριστιανισμός εάν ο Χριστός είχε πνιγεί σε μια μπανιέρα αντί να σταυρωθεί; Θα είχε τόσο μεγάλη απήχηση το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ (Anne Frank) εάν το είχε γράψει ένας μεσήλικας κρυμμένος πίσω από μια ντουλάπα αντί για ένα κορίτσι με μελαγχολική ομορφιά που κρυβόταν πίσω από μια βιβλιοθήκη; Σε ποιο βαθμό επηρεάστηκε η ιστορία από το καπέλο μπουρί του Λίνκολν, από το περίζωμα του Γκά-ντι, από το μουστάκι του Χίτλερ, από το αντί του Βαν Γκογκ (V. van Gogh), από τον ρυθμό της ομιλίας του Μάρτιν Λούθερ Κινγκ (Martin Luther King), από το γεγονός ότι οι Δίδυμοι Πύργοι ήταν τα δύο πιο ευκολοσχεδιάστα κτίρια στον πλανήτη;

Η ιστορία της Ρόζα Παρκς είναι ταυτόχρονα ένα αληθινό περιστατικό της ιστορίας και ένας μύθος που επινοήθηκε για να δημιουργήσει ιστορία. Όπως οι θρυλικές φωτογραφίες των στρατιωτών που υψώνουν τη σημαία στη νήσο Ίβο Τζίμα, του ζευγαριού που φιλιέται μπροστά στον φακό του Ρομπέρ Ντουανό (Robert Doisneau), και του γαλατά που περπατάει μέσα στα συντρίμια του βομβαρδισμένου Λονδίνου, έτσι και η φωτογραφία της Ρόζα Παρκς στο λεωφορείο ήταν στημένη. Αυτός που κάθεται πίσω της δεν είναι ένας ενοχλημένος επιβάτης, αλλά ένας δημοσιογράφος που έπαιζε τον ρόλο του. Και όπως παραδέχτηκε η ίδια αργότερα, αυτό που πραγματικά συνέβη δεν ήταν ένα απλό – αλλά αξιομνημόνευτο – περιστατικό με μια κουρασμένη γυναίκα που της ζητάνε να σηκωθεί από τη θέση της στο λεωφορείο για να πάει σε ένα κάθισμα πιο πίσω. Ωστόσο, η Παρκς, καθώς αντιλαμβανόταν τη δύναμη της αφήγησης, δημιούργησε μια εκδοχή που θα μπορούσε να εμπνεύσει και να κινητοποιήσει. Ήταν η γενναία ηρωίδα της ιστορίας της, όμως το πραγματικά ηρωικό ήταν ότι συνέγραψε την ιστορία αυτή.

Μια ιστορία θεωρείται εκ των υστέρων καλή, εφόσον έχει γίνει μέρος της Ιστορίας. Ισχύει όμως και το αντίθετο: οι καλές ιστορίες

γίνονται Ιστορία. Όσον αφορά το μέλλον του πλανήτη μας – που ταυτίζεται με το μέλλον του ανθρώπινου είδους – υπάρχει ένα σημαντικό πρόβλημα. Όπως το έθεσε ο υδροβιολόγος και κινηματογραφιστής Ράντι Όλσον (Randy Olson), «Το κλίμα είναι πιθανότατα *το πιο* βαρετό θέμα που ο επιστημονικός κόσμος καλείται να παρουσιάσει στο κοινό». Οι περισσότερες προσπάθειες που έχουν γίνει ως προς την αφηγηματοποίηση της κρίσης είναι ιστορίες επιστημονικής φαντασίας ή ιστορίες που, παρότι βασίζονται στην πραγματικότητα, αντιμετωπίστηκαν ως επιστημονική φαντασία. Η ιστορία της κλιματικής αλλαγής έχει πολύ λίγες εκδοχές που θα μπορούσαν να γίνουν θεατρικές παραστάσεις με πρωταγωνιστές παιδιά του νηπιαγωγείου, και καμία εκδοχή που θα συγκινούσε τους γονείς τους μέχρι δακρύων. Φαίνεται εξαιρετικά απίθανο να επιτύχουμε τη μεταφορά της καταστροφής από το πέρα μακριά της νόησης στο εδώ κοντά της καρδιάς μας. Όπως έγραψε ο Αμιτάβ Γκος (Amitav Ghosh) στο βιβλίο του *The Great Derangement* (Η μεγάλη παραφροσύνη), «Η κλιματική κρίση είναι και κρίση του πολιτισμού μας, επομένως και της φαντασίας». Εγώ θα έλεγα, είναι μια κρίση της πίστης μας.